

Rus Dilbilim Ekolünde Söylem ve Metin

Discourse and Text in Russian Linguistics

Sonnur Aktay*

Öz

Söylem ve metin terimlerinin yapısı ve işleyişi hakkında son yıllarda bilimsel çalışmalar hız kazanmakta, farklı yaklaşımlar ortaya atılmaktadır. Söylem ve metin terimlerinin çok yönlü yapısı bu iki kavramın bazı noktalarda karıştırılmasına sebep olmaktadır. Öyle ki akademik çalışmalarda söylem ve metin kavramlarının belli durumlarda birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Dilbilim, metindilbilim, iletişimsel dilbilim, anlambilim, budunbilim, edimbilim, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinler tarafından tanımlanan söylem ve metin kavramlarının benzerlikleri ya da farklılıkları bilimsel incelemelerde karşımıza çıkan belirsizliği gidermek açısından önem taşımaktadır. Söylem araştırmalarının temeli batıya dayansa da Rusya'da yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Söylemi iletişimsel bir olgu olarak tanımlayan *Moskova Ekolü (V. İ. Tyupa)* ve söylemi dil dışı, pragmatik, sosyokültürel, psikolojik vb. faktörlerle birlikte tutarlı metin olarak gören *Volgograd Ekolü (N. D. Arutyunova)* üzerinden yürütülen çalışmalar söylem araştırmalarına yön vermektedir. Bu çalışmada Rus dilbilimsel araştırmalar ışığında söylem ve metin kavramları hakkında Rus dilbilimcilerin yaptığı kuramsal

Geliş tarihi (Received): 25-07-2022 Kabul tarihi (Accepted): 26-10-2023

* Dr. Öğr. Üyesi. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü. Eskişehir. Türkiye/
sonnurertonga@anadolu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-2225-1698

tanımlamalar, iki terimin birbirinin yerine kullanıldığı noktalar, terimlerin kapsam ve sınırlılıkları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, söylem alanı üzerine Rus dilbilimcilerin yürüttüğü ekolleri, dilbilimcileri ve geliştirdikleri kuramları Türk literatürüne kazandırarak Rusça metin örnekleriyle söylem ve metin kavramlarının iletişimsel yönünü ortaya çıkarmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi ekseninde, Rusya’da söylem konulu kaynaklar temin edilmiş ve akademik çalışmaların karşılaştırmalı tahlili yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: *söylem, metin, metindilbilim, iletişim, diyalog*

Abstract

In recent years, scientific studies on the structure and functioning of the terms discourse and text have gained momentum, and different approaches have been proposed. The multifaceted nature of the terms discourse and text sometimes leads to confusion, to the extent that in academic studies, these concepts are occasionally used interchangeably. It is important to elimination of uncertainty in scientific studies, in which respect the concepts of discourse and text, defined by different disciplines such as linguistics, textlinguistics, communicative linguistics, semantics, ethnology, pragmatics, philosophy, psychology, sociology, form similarity or difference. Although discourse research is rooted in the West, Russian studies are increasing day by day. Studies conducted through the Moscow School (V. I. Tyupa), which defines discourse as a communicative phenomenon, and the Volgograd School (N. D. Arutyunova), which sees discourse as a coherent text with extra-linguistic, pragmatic, sociocultural, psychological, etc. factors, give direction to discourse research. In this context, the theoretical definitions of the concepts of discourse and text made by Russian linguists in the light of Russian linguistic research, the points where the two terms are used interchangeably, their scope and limitations are discussed comparatively. The aim of the study is to bring the schools, linguists and the theories developed by Russian linguists on the discourse field to the Turkish literature and to reveal the communicative aspect of the concepts of discourse and text with Russian text examples. In the study, using the qualitative research method, resources on discourse in Russia were provided and a comparative analysis of academic studies was carried out.

Keywords: *discourse, text, textlinguistics, communication, dialogue*

Extended summary

Today, different approaches are being put forward regarding the structure of the terms “discourse” and “text” and it is observed that the concepts of discourse and text are often used interchangeably. The structure of these terms is multifaceted, leading to confusion among researchers at certain points regarding their meanings and usage. The concept of discourse has been defined by various disciplines, including linguistics, textlinguistics, communicative linguistics, semantics, ethnology, pragmatics, philosophy, psychology, and sociology.

The focus of this study is to identify and compare the theoretical definitions of the concepts of discourse and text, as formulated by Russian linguists, in light of Russian

linguistic research. Additionally, the study aims to explore instances where these two terms are used interchangeably, as well as their respective scopes and limitations.

The objective of this study is to reveal the similarities and differences of the concepts of discourse and text as an interdisciplinary term in the light of scientific research. As it is known, the basis of discourse research is based on the West. However, studies conducted in Russia are increasing day by day. The Moscow School (V. I. Tyupa), which defines discourse as a communicative phenomenon, and the Volgograd School (N. D. Arutyunova), which sees discourse as a coherent text with extra-linguistic, pragmatic, sociocultural, psychological, etc. factors, give direction to discourse research. The significance of this study lies in its effort to introduce Russian discourse research schools, linguists, and the theories developed by Russian scholars in the field to Turkish literature. Furthermore, the study aims to elucidate the communicative aspects of the concepts of discourse and text through the use of Russian text examples. Formun Üstü

The term “discourse” is widely used in modern linguistics, and many language researchers have written studies aimed at revealing and making sense of various aspects of this subject. When we delve into the history of research on the concept of discourse, we find that this research dates back to the 1950s. The starting point for discourse analysis is the examination of complex syntactic structures that consist of more than one sentence and involve trans-sentential units.

When considering the content of the terms discourse and text, it becomes evident that they share many similarities and can be used interchangeably in some cases. However, there are also certain differences between them. Although the terms discourse and text are sometimes used interchangeably in literary analyses, they do have distinct characteristics. The primary difference between these two terms is that discourse involves dynamic linguistic communication behavior, including non-verbal communication, while a text is the written outcome of linguistic activity, distinct from a spoken process, and represents a specific work created by an author with distinct characteristics presented to the reader.

Discourse is defined by language researchers as the highest unit of language; hence, it possesses unique features in terms of both structure and cultural context. From a syntactic perspective, it can be concluded that discourse is a structure above the sentence level, typically consisting of two or more sentences in semantic connection.

As evident, the field of discourse in Russia has gained significant momentum over the years, thanks to the contributions of linguists such as N. D. Arutyunova, V. G. Borbotko, V. I. Karasik, YU. N. Karaulov, V. Chernyavskaya, G. Slyshkin, A. A. Kibrik, M. L. Makarov, A. V. Olyanich, and YU. S. Stepanov. Both the Moscow School (led by V. I. Tyupa) and the Volgograd School (led by N. D. Arutyunova) have played significant roles in advancing the discourse field. While the Moscow School views discourse as a communicative phenomenon, the Volgograd School defines discourse as a coherent text influenced by various extra-linguistic, pragmatic, sociocultural factors, and more. Furthermore, while the Moscow School delineates three aspects of discourse: creative, referential, and receptive, the Volgograd School places emphasis on the communicative and cognitive aspects of discourse.

A text consists of moving parts that lack clear meaning outside of itself. The elements within the structure of the text are meaningful, but the alteration and combination of these parts or units determine both the element's status in the context and the meaning of the part within the whole structure. These characteristics are only acquired within the confines of the text, distinguishing them from other units of actual speech. From the perspective of dialogue, text and discourse can be distinguished as follows: text is a structure, a product, and a presentation of data; discourse is a function and a dynamic formation. Text, unlike discourse, is a self-contained form and lacks the redistribution of meanings. Discourse, on the other hand, encompasses a larger volume filled with new meanings.

Text draws from numerous language sources and appears in various types. Texts in a language serve as an important indicator reflecting the language use of a particular community or culture. Different types of texts span a wide range, from literary works to official correspondence, from scientific articles to media news. Discourse, on the other hand, pertains to a broader communicative process of language. Therefore, it can be said that discourse is more comprehensive than text.

Discourse encompasses various forms of language usage, including speaking and writing, all of which are influenced by social, cultural, psychological, and communicative factors, as well as grammatical and stylistic elements. Discourse aims to unveil the unique complexity of language designed and organized for communication purposes and to address its inherent incomprehensibility. Both the content and form of discourse determine its impact on communication.

In conclusion, text and discourse are essential concepts employed at different levels and for different purposes within linguistics. Linguists continue to investigate the intricate structures and communicative effects of language by utilizing various methods of analysis to comprehend the distinctions between these concepts. The study of text and discourse represents one of the most significant areas in linguistics, and their analyses hold great importance for understanding how language functions in social, cultural, and psychological contexts.

Giriş

Söylem farklı açılardan ele alınıp yorumlanarak gramatik, leksik ve fonetik bağlamda araştırılan çağdaş dilbilimin metin üzerine geliştirdiği öğretilerin aktif bir biçimde ilerleme kaydettiği alanlardan biridir. Bu alan günümüze kadar hem deneysel hem de kuramsal yollarla elde edilen araştırmaları birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda dilin sadece soyut sistemini değil aynı zamanda konuşmanın oluşum sistemindeki koşulları incelemeye yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. E. Benveniste, A. J. Greimas, F. de Saussure, M. M. Bah-tin, T. A. Van Dijk, P. Serio, M. Foucault, N. D. Arutyunova, V. G. Borbotko, V. İ. Karasik, YU. N. Karaulov, V. Çernyavskaya, G. Şlışkin, A. A. Kibrik, M. L. Makarov, A. V. Olyaniç, YU. S. Stepanov, D. Şifrin, V. D. Günay, A. Doğan, G. Doğan, A. Kocaman, B. Vardar, D. Aksan, E. Sözen gibi batılı, Rus ve Türk söylem araştırmacılarının yaptığı çalışmalar söylemin çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır.

Söylem ve metin kavramları farklı bağlamlarda üzerine sıklıkla tartışılan, fikir yürütülen ve başta dilbilim olmak üzere birçok akademik çalışmada karşılaşılan terimlerdenidir. Söylem kavramının karmaşık ve çok yönlü yapısı Türk araştırmacıları farklı açılardan bu konuyu ele almaya itmiştir.

Söylem terimi dilbilimsel bir kavram olarak Berke Vardar ve arkadaşları tarafından hazırlanan “Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü” adlı çalışmada ortaya çıkmıştır. Bu kavram 1980’lerin sonuna yaklaşırken akademik çalışmalarda kullanılmaya başlanır. Hatta, 1987’de 1. Ulusal Dil Kurultayı’nda “Söylem Çözümlemesi” başlıklı bir manifesto ilan edilmiştir (Kocaman, 2009: 5).

Kocaman’a göre “Söylem kişiye ve toplumlara özgü yorumları, değerlendirmeleri içinde barındırır. Söylem, alan yazın, gündelik yaşama bakış açısı, ifade biçimi, kişi ya da topluma ait özellik taşıyan öğretiler, ideoloji, sözlü ya da yazılı metinler, biçem, dil, sav ve görüşler gibi birçok anlamda kullanılmaktadır.” (2009: 5).

Günay, söylemin kapsamı konusunda şu yorumu getirir:

Çok disiplinli değil, disiplinlerarası bir alan olan söylem çözümlemesi, çok sayıda bilimin kesişim noktasında yer almaktadır. Kuram oluşturmada ya da söylem çözümlemesinde değişik bilim dallarının verilerinden yararlanılmıştır. Söylem çözümlemesi konusunda bir şeyler söyleyebilmek için; anlambilim, bilişsel ruhbilim, budunbilim, budunsal yöntembilim, değerbilim, metindilbilim, dilbilim, edimbilim, göstergebilim, toplumdilbilim vb. gibi farklı alanların kuram ve yöntemlerinden haberdar olmak gerekir. ...Bu da normaldir. Çünkü madde ve ruhtan oluşan bir insanın konuşmasından yola çıkarak konuşan kişi hakkında, alıcısı ile ilgili durumlar hakkında, ürettiği söylem hakkında ya da söyleminde geçen bir kişi, nesne, uzam ya da zaman hakkında bazı bilgilere ulaşılabilecektir. (2018: 15)

Günay, söylemin karmaşık yapısını ve hangi bağlamlarda incelenmesi gerektiği konusuna vurgu yaparak aslında dil incelemelerinin önemini ve zorluk derecesini gözler önüne sermektedir.

Sözen, söylem tanımını birey-toplum bağlamında yapar. Araştırmacıya göre “Ekonomik, kültürel ya da politik olmak üzere çeşitli nedenlerle baskı altında bulunan toplumların koruduğu sessizlik de bir söylemdir denebilir. Bazen sessizlik de bir söylemdir. Söylem üzerine yapılan çözümlemeler bireyler, toplumlar ve sosyal gerçeklikler hakkında fikir sahibi olma yollarından birisidir.” (2017: 14).

Türkiye’de artan söylem çalışmalarında konunun çoğunlukla Batı temelli araştırmalar doğrultusunda ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada Rus bilim insanlarının yaptıkları tanımlamaları karşılaştırmak; söylem ve metin kavramlarının içeriğini, anlamını belirgin kılarak bu araştırmaları Türk literatürüne kazandırmak amaçlanmıştır.

Söylem ve metin kavramları üzerine yaklaşımlar

Söylem terimi modern dilbilimde yaygın olarak kullanılmaktadır. Dil araştırmacıları bu konunun bilinmeyen yönlerini açığa çıkarmaya ve anlamlandırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Söylem kavramını konu alan araştırmaların tarihi 1950’li yıllara dayandır. Söyle-

min çıkış noktası, birden fazla cümleden oluşan *karmaşık sözdizimsel bütün* [Rus. Сложное синтаксическое целое] yapıların ve *tümce ötesi birimlerin* [Rus. Сверхфразовая единица] incelenmesi sorunsalıdır. Dilbilimde öncelikli olarak konuşmadaki tümce ötesi birimleri ortaya çıkaran ifadelerin mantıksal ve dilbilgisel yönü, aralarındaki bağıntı incelenir (Figurovskiy, 1974: 109). Bir dil birimi olarak karmaşık sözdizimsel bütün, bir metnin tematik, leksik, dilbilgisel ve tonlama açısından birleşerek bağımsız olarak oluşturulmuş sözcükler grubudur. Nitekim karmaşık sözdizimsel bütün terimi daha erken dönemde, Rus dilbilimci L. V. Şçerba tarafından 1920’li yılların başlarında farklı sözdizimsel bileşenler (edebî eser, giriş cümlesi yapıları vb.) arasındaki ilişkiyi ifade etmek maksadıyla kullanılır (1974a: 97). Şçerba, bu dönemde metnin dil sistemindeki yeri üzerine araştırmalar yapar. Şçerba’ya göre “Metin, hayatın belirli bir döneminde, herhangi bir sosyal grup tarafından belirli bir ortamda konuşulan ve anlaşılan her şeyin bütünüdür.” (1974a: 10).

Söylem terimi batıda ilk olarak 1952’de Amerikalı dilbilimci Zellig Harris tarafından “Söylem Analizi” başlıklı çalışmada kullanılır. Harris bu çalışmada cümlelerin birbiriyle olan bağlantısını araştırarak biçimbirimler ve tümcelerin ötesinde bir yapı olduğunu belirtir. Söylem analizini dilbilimsel analiz yapısal yöntemlerinden türetilen biçimsel bir yöntem olarak görmüştür. Birleşik ifadelerdeki morfeplerin ve sözdizimsel yapıların tekrarlanabilirliği gerçeği ile aynı ortamda kullanılan farklı ifadelerin anlamsal eşdeğerliğini ortaya koyma fikri yine Harris’e aittir. Bu sebeple Harris’e göre ‘söylem’ dilbilimsel çözümlemenin içinde yer almalıdır (Harris, 1962: 23).

Kavram olarak söylemin içeriği çok yönlüdür. Araştırmacılar bu çerçevede anlam, sözdizimi, diyalog, dil olgusu, metin-söylem karşıtlığı, iletişim gibi kavramlara dikkat çekmişlerdir. Çağdaş dilbilimde söylem kavramı farklı yaklaşımlarla tanımlanmıştır. Bu yaklaşımları şu şekilde sıralanabilir:

1. İletişimsel (işlevsel) yaklaşım: Bu yaklaşımda söylem sözlü iletişim olarak (konuşma, dilin kullanımı, işleyişi) ya da diyalojik bir ifade olarak sohbet ya da diyalog şeklinde tanımlanır.

2. Yapısal-sözdizimsel yaklaşım: Söylem metnin parçası olarak, yani cümle seviyesinin üstü (tümce ötesi birim, karmaşık sözdizimsel bütün, paragraf) şeklinde tanımlanmaktadır. Söylem, birbiriyle anlamsal bağlantı içinde olan iki ya da daha fazla cümledir. Bağdaşıklık bir söylemin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilir.

3. Yapısal-stilistik yaklaşım: Söylem, konuşmanın metin dışı yapısı olarak sözlü olmayan konuşma ile (belirsiz parçalara bölünme, konuşma dilinin hakimiyeti, çağrışımsal bağlantılar, kendiliğinden oluşan konuşmalar, durumsallık, yüksek bağlamsallık, üslupsal özgülük) karakterize edilir.

4. Sosyo-pragmatik yaklaşım: Söylem herhangi bir iletişim durumuna, hayatın içine dalmış bir metin olarak tanımlanır. Sosyal ya da ideolojik olarak sınırlandırılmış bir ifade türü olarak ‘dil içinde dil’dir (Humatullin, 2009: 33).

Söylem kavramıyla ilgili farklı açılardan yapılan genel tanımlar bu disiplini anlaşılabilir kılmak adına son derece önemlidir. Dilbilimcilerin yaptığı tanımlara bakacak olursak, örne-

ğın, A. J. Greimas (2004: 99) anlamsal içerik düzeyiyle ilgili sorunların çözümünde anlamın ortaya çıkış sürecini yani söylemin gerçekleşmediği yapısal koşulları araştırmak gerektiğini belirtir.

Karaulov'a göre "Söylem, tutarlı bir cümle ve konuşma eylemleri dizisidir." (Karaulov ve Petrov, 1989: 8).

Rus dilbilimci Zvegintsev söylem kavramını şöyle tanımlar: "Söylem iki ya da daha fazla cümlelerin düşünsel bağlantıyla iç içe geçmiş halidir." (1976: 170).

Palek'in görüşü Zvegintsev'in fikriyle örtüşmektedir. Palek'e göre "Cümleler yalnızca yalıtılmış birimler değil, aynı zamanda karşılıklı temas yoluyla daha üst düzey bir birimi, yani söylemi oluşturan birimlerdir." (1978: 243).

Krasnh, söylemi geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde kategorize eder. Araştırmacıya göre "Dar anlamda söylem, günlük konuşmaya dair konuşma eylemi ve belirgin bir amaç içermeyen bir konuşma etkinliğidir. Geniş anlamda söylem ise bir iletişim sistemi olarak, ayrı bir dilsel kimliğe özgü konuşma etkinliğinin ortaya çıkışıdır." (2001: 201). Ayrıca araştırmacı söylemle ilgili olarak şunları ekler:

Söylemin dilbilimsel ve dilbilşsel olmak üzere iki düzlemi vardır. Birincisi – sonuç odaklı söylem, dil ile ilişkili olup, kullanılan dil araçlarında ve üretilen metinlerin bütününde kendini gösterir. İkincisi, dil bilinciyle ilişkilidir. Dilsel araçların seçimini belirler, metinlerin oluşumunu ve algısını etkiler. Ayrıca bir süreç olarak söylem, bağlamda ve varsayımlarda kendisini gösterir. (Krasnh, 2003: 114)

1970'li yılların başına gelindiğinde dil birimlerinin semantik etkileşim süreçleri ve öznel ifadenin ötesindeki tümce üstü birimleri araştıran çalışmalarda artış görülür. Bu dönemde Rus dilbiliminde söylem terimi *fonksiyonel üslup* [Rus. Функциональный стиль] terimiyle yakın anlamda kullanılmaya başlanmış ve bu anlamıyla kabul görmüştür. Bunun sebebi, V. Vinogradov, Vinokur gibi Rus dilbilimcilerin konuşma, gazete ya da bürokratik olmak üzere sözcük ve gramer yapısına uygun bütün metinleri fonksiyonel üslubun altında özel bir metin türü olarak görmesinden kaynaklıdır (Stepanov, 1995: 36).

Rusya'daki söylem çalışmalarının seyri *Moskova* ve *Volgograd* olmak üzere iki ekol üzerinden ilerlemektedir. Moskova ekolü V. İ. Tyupa ve *Diskurs* adlı dergide görev alan araştırmacıların çalışmalarına dayanır. Bu ekol, söylemi tıpkı T. Van Dijk (2006) gibi 'iletişimsel bir olgu' olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda söylemin üç yönü vurgulanır: *yaratıcı* (iletişimsel girişimin öznesi yazardır); *göndergesel* (bir ifadenin özne-anlam tarafı); *alıcı* (muhatap) (Bajenova, 2018: 25). Volgograd ekolü ise Arutyunova tarafından yapılan söylem tanımına dayanır. Ona göre söylem dil dışı, pragmatik, sosyokültürel, psikolojik vb. faktörlerle birlikte tutarlı metindir. İnsan etkileşiminde ve bilinç mekanizmalarında (bilşsel süreçlerde) bir bileşen olarak yer alan konuşma, sosyal eylem olarak kabul edilir (bk. Kibrik, 2003). Yani söylem, 'hayatın içine dalmış' konuşmadır (Arutyunova, 1990: 136). Aşağıdaki tabloda (Bajenova, 2018: 26) her iki akımın detaylı içeriği yer almaktadır:

Moskova Ekolü (V. İ. Tyupa)	Volgograd Ekolü (N. D. Arutyunova)
<i>Söylemin Tanımı</i>	
Söylem kavramını T. Van Dijk gibi 'iletişimsel bir olgu' olarak tanımlar.	Söylem dil dışı, pragmatik, sosyokültürel, psikolojik vb. faktörlerle birlikte tutarlı metindir. İnsan etkileşiminde ve bilinç mekanizmalarında (bilişsel süreçlerde) bir bileşen olarak yer alan konuşma, sosyal eylem olarak kabul edilir. Yani söylem, 'hayatın içine dalmış' konuşmadır.
<i>Söylem Hakkındaki Bakış Açuları</i>	
Söylemin üç yönü belirtilir: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Yaratıcı</i> (iletişimsel girişimin öznesi yazardır); • <i>Göndergesel</i> (bir ifadenin özne-anlam tarafı); • <i>Alıcı</i> (muhatap). 	Söylemin iki yönü belirtilir: <ul style="list-style-type: none"> • İletişimsel (Sosyal bil olgu olduğu için söylemde dil dışı veriler önem taşır); • Bilişsel (Söylem bilinci düzenleyen bir araçtır).
<i>Ele Alınan Konular</i>	
Bireysel konuşmanın içeriği ve anlamının uyumu. Önceden sezen, ideal gizli okur sorunsalı.	Söylemin sınıflandırılması. Söylem çözümlemesi ya da 'dilbilimsel-sosyolojik' çözümleme.

Tablo 1. Rusya'daki söylem araştırmalarını yürüten ekoller ve söylem tanımlamaları

Tabloda verilen bilgiler ışığında Rusya'daki söylem çalışmalarında farklı tanımlamalar ve yönelimlerin olduğu söylenebilir. Aynı zamanda söylemin iletişimsel yönü başta olmak üzere bilişsel ve sosyolojik yönleriyle ele alındığı sonucuna ulaşılabilir.

Rusya'da metin kavramını anlamlandırmak amacıyla ve söylem araştırmalarının yanı sıra gerek dilbilimsel araştırmaları gerekse de birleşik konuşma metninin incelenmesine yönelik yaklaşımları ele alan ve söylemin de inceleme sahasına giren *metindilbilim* [Rus. Лингвистика текста] adı altında bir akım meydana gelir. Metindilbilim, konuşma metninin öğrenimini teorik (*edebiyat ilmi, yapısal üslupbilim*) ve uygulamalı (*bilgi bilimi, iletişim teorisi, otomatik çeviri, dil öğretimi, metinlerin istatistiksel değerlendirmesi vb.*) olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır (Hurmatullin, 2009: 32).

Metin, farklı disiplinlerin araştırma alanı içinde olan bir kavramdır. Dolayısıyla, metin kavramı için nesnesi dil olan dilbilimde daha net bir biçimde anlaşılma gerekliliği doğmuştur. Bu süreçte çağdaş dilbilimde dil araştırmalarının sınırlarının tümce ötesine (söylem düzeyine) kadar genişlediği fikri ortaya çıkar. Yine aynı dönemde söylemin dilbilgisel yönü üzerinde duran araştırmacılar yeni bir bilim dalının ortaya çıktığını ifade eder. Yeni bir dilbilim disiplini olarak söylem grameri teriminin de kullanılması gerektiği öne sürülse

de (Kolşanskiy, 1976: 21) söylemin dilbilimsel konumuna yönelik bazı görüş ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Çünkü söylemin cümlelerle, konuşma eylemleriyle bağlantılı bir kavram olarak metin kavramına da yakın olabileceği fikrini yansıtan yorumlar yapılmıştır. Örneğin, Stepanov, “Söylem dil içinde dildir. Metnin kendisidir. Söylem, esas itibarıyla metinlerde yer alıyor olsa da arkasında özel bir dilbilgisi, sözcük dağarcığı, sözcük kullanımı ve sözdizimi kurallarının olduğu özel bir dünya vardır.” şeklinde ifade eder (1995: 45). Bu fikir söylemin metnin ötesine geçtiğini ve cümlelerin sınırlarını aştığını vurgulayan bir ifadedir.

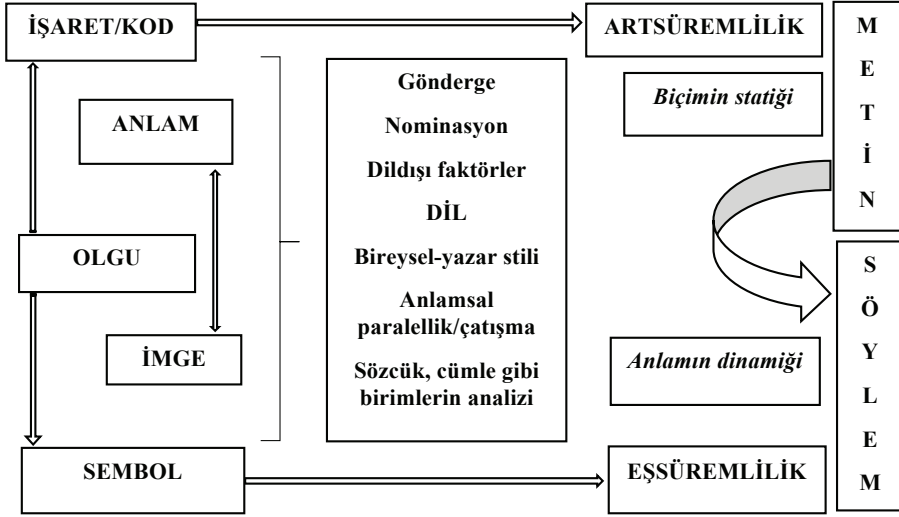
Borbotko’ya göre “Söylem hacimsel olarak basit bir cümleyi aşan, dilin iletişimsel birimlerinin dil vasıtasıyla ifade edildiği tutarlı bir konuşma metnidir. Bir hikâye, makale, konuşma ya da şiir metnini söylem olarak sayabiliriz. Söylem her zaman metindir. Fakat her metin söylem değildir.” (1981: 8). Burada metnin dilsel bir kaynak olarak her zaman tutarlı bir konuşmayı yani söylemi temsil etmediği belirtilmektedir. Yazara göre metin söylemden daha genel bir kavramdır. Her metin söylem değildir. Söylem, metnin özel bir durumudur (Romanov, 2005: 128). Bu tanımlama da benzer şekilde söylemin sözdizimsel yönüne dikkat çekerek söylemin arka planında birbiriyle bağlantılı birden fazla tümcenin olduğuna vurgu yapmaktadır.

Makarov söylemi biçimsel, işlevsel ve durumsal açıdan tanımlar. Ona göre söylemi anlamak ‘metin ve cümle’ ‘söylem ve ifade’ arasındaki ilişkinin kurulmasıyla mümkündür. Burada söylem kategorileri arasındaki en önemli özelliklerden biri olan bağdaşıklıkla [Rus. Связность (когеренция)] vurgu yapılmaktadır. Söylemdeki bağdaşıklık anlık bir durum (özne, nesne, olay vb.) hakkında bilgi aktarımı olarak anlaşılmaktadır. Makarov, söylemin ayırt edici özelliğinin onun bağdaşıklığı ve metailetişimsel özörgütlenmesi [Rus. Метакоммуникативная самоорганизация] olduğunu ifade etmiştir (2003: 87, 202).

Günümüzde metindilbilim, kavramsal olarak iletişimsel diyalog bağlamında metin ve söylem kategorileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Araştırmalar gerek metnin gerekse de söylemin diyalogik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Sözen (2017), “Bir söylemin kurulması içi diyalog şarttır. Diyalog anlamın üretimine izin veren bir süreçtir; ancak diyalog esnasında ortaya çıkan anlam, söylem için gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Sessizlik de bir diyalogdur. Esas olan anlamların mübadelesidir.” şeklinde belirtir (s. 11). Yapısal olarak da bakıldığında diyalog, ‘konuşan ve dinleyen’ ile ‘yazan ve okuyan’ arasında karşılıklı bir teması içermekte ve iletişimsel bağlantının nesnel olarak gerçekleştirilmesini sağlayan özel koşullar yaratmaktadır (Bezrukov, 2015: 8). Dolayısıyla metindilbilim araştırmacıları metin teriminin yalnızca yazılı belgelere uygulanması konusunda hemfikirdir. Bunun sebebi diyalogik yapıda olmasıdır.

Metin, kendi dışında net anlamı olmayan hareketli parçalardan oluşur. Metnin yapısı içindeki öğeler anlamlı olmakla birlikte bu parçaların ya da birimlerin değişimi ve birleşimi hem ögenin bağlam içindeki durumunu hem de parçanın bütün yapı içindeki anlamını oluşturur. Bu özellikler yalnızca metnin sınırları içinde kazanılır ve bu da onları diğer güncel konuşma birimlerinden ayırır. Diyalog tarafından bakıldığında metin ve söylem şu şekilde ayrıştırılabilir: metin yapı, ürün, veri sunmadır; söylem ise işlev, dinamik oluşumdur. Me-

tin söylemden farklı olarak kendi içinde kapalı, anlamların yeniden dağıtılmasından yoksun bir biçimdir. Öte yandan söylem yeni anlamlarla dolu geniş bir hacme sahiptir. Anlamların kapsamı yalnızca metnin mevcut yapısı analiz edilerek çözülememektedir. Sözel biçimlerin diğer varyasyonlarıyla olan bağlantı da gereklidir. Metnin içkin karakteri alıcıyı kendi algısının özel bir dizi kuralına yönlendirir. İfade ise bütün konuları sonsuz bir söylem alanında birleştirir. Aşağıdaki şema verilen bilginin görsel temsidir (Bezrukov, 2015: ss.13-14):

Şekil 1. Söylem ve metin kavramlarının işlevsel yönü

Yukarıdaki görsel, metin ve söylemin işlevsel tarafını yansıtmaktadır. Anlaşıldığı üzere, söylem sosyokültürel, psikolojik, düşünsel, dünya görüşü gibi dil dışı faktörlerle birlikte tutarlı bir metindir. Dolayısıyla bu faktörler dilsel artsüremliliğin gerçeklerini yansıtıyor denebilir. Örneğin, eski Rusça metinlerin çoğu anlatı karakterlerinin ifade gücü sayesinde edebî söylem kategorisine girmiştir. Yazar, okur ve metin arasındaki anlamsal açıdan zengin olan diyalog yazaran niyetini, okurun ve metnin karmaşık etkileşimini ortaya çıkarmaktadır (Akimova, 2016: 8).

Metindilbilim çerçevesinde metnin en kapsamlı tanımlarından biri İ. R. Galperin'e aittir. Galperin'e göre "Metin, içinde dil üstü birimlerin, başlığın, içeriğin, çeşitli leksik, gramatik, mantıksal ve stilistik yapının olduğu yazılı bir konuşma süreci eserdir. Metin edebî dilin yazılı türü olarak ortaya çıkan, var olan ve gelişimini sürdüren bir tür oluşumdur." (1981: 18). Galperin'in bu fikri öne sürmesinde etkili olan şey metnin kapsam boyutudur. Ona göre metin önemli ölçüde büyüyebilir ancak yine de yapısı gereği sona erer. Metin bir nesnenin tüm ayırt edici özelliklerinin etrafıca ya da kısmen ifade edildiği bir sürecin çekilmiş bir ânıdır. Metne dilbilgisel araştırma yöntemleri de uygulanabilmektedir. Herhangi bir dilin grameri o dilin insanî eylemlerinin çeşitli alanlardaki işleyişine ilişkin gözlemlerin bir sonucudur. Burada amaç dildeki karmaşık bir yapıyla sunulan görüntünün belli bir düzen içinde okura verilmesidir. İnsan bilincinin bir ürünü olarak iletişim amacıyla tasarlanan ve düzenlenen

dilin kendine özgü düzensizliğini ortaya koymak ve anlaşılmazlığının üstesinden gelmeye çalışmaktır. Galperin'in bu yaklaşımı Şçerba'nın dilbilgisinin özüne dair fikirlerinden ayrılır:

Her canlı dilin dilbilgisel ve leksik kurallarının esas temeli, o dilin yazılmamış, düzensiz dilidir. Burada canlı dil nesnesine vurgu yapılmalıdır. Çünkü drama içeren bir diyalog metninin gerçek bir canlı diyalog kadar etkili olması neredeyse imkansızdır. Ölü dillerde ise bu durum tam tersidir. Konuşma ve anlamaya dair bir süreç olmamakla birlikte dilin leksik yapısı yazılı kaynaklar temelinde ortaya çıkar. (1974b: 80)

Galperin'e göre dilde nesnel gerçeklikle birlikte dil düzenini teşkil eden yapılarda karmaşıklık ve düzensizlik vardır. Dil, öncelikle sistemindeki bu bozukluğun üstesinden gelmeye çalışır, düzensizliğin oluşum sebeplerine odaklanır ve sebeplerini arar. Bu şekilde birtakım problemleri ortadan kaldırır. Bu bağlamda Galperin metnin tanımını şu şekilde yapar:

Metin, bütünlüğü olan, yazılı bir belge biçiminde nesnelleştirilmiş, bir başlık ve bir dizi özel birimden (tümce ötesi birimler) oluşan, farklı türde leksik, dilbilgisel, mantıksal, üslup açısından bağlantılarla birleştirilen, belirli bir amaç ve pragmatik tutuma sahip bir söz yaratma süreci eserdir. (1981: 18)

Turayeva, Galperin'le benzer şekilde metin terimini şu şekilde tanımlar: "Sözlü konuşmanın aksine metin, sistematik bir düzenle biçimlendirilir." (1986: 12).

Karasik, söylemi tanımlarken bu kavramı metindilbilim disipliniyle ilişkilendirmektedir. Yazar, metindilbilim ve söylem kavramını şu şekilde ele alır:

Çağdaş dilbilimde metindilbilim alanı dilbilimin temel bilimsel paradigmalara uygun olarak gelişmektedir. Metnin yapısal, iletişimsel ve kültürelbilimsel yönüne ve özelliklerine dair çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Dilbilimciler bu bağlamda metni birçok yönden anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Dilbilgisel açıdan cümle ve ifadelerin ötesine geçen yapıyı sistematik hale getirme gerekliliği doğmuştur. Bu yaklaşımda metnin bir olgu mu yoksa konuşma mı olduğu sorusuna yönelik bir anlaşmazlık ortaya çıkmaktadır. (2002: 188)

Metin tanımlarından yola çıkarak diyebiliriz ki, metni yalnızca tümce ötesi seviyenin sözlü eseri olarak adlandıran ve diğer yazılı belgelerdeki konumunu reddeden araştırmacılar da mevcuttur. Ancak, metin kavramının yalnızca tutarlı bir cümle dizisine değil, söylemden farklı olarak sistemli bir biçimde herhangi bir yazılı belgeye uygulanabilir olduğu gayet açıktır. Bu bağlamda metin, birçok dil kaynağından beslenmekte ve farklı türleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Metin, bir dilbilimci için öncelikle söylem sürecinin oluşum aşamasında, dil sisteminin yapısında belirli kalıpların ve dil birimlerinin çeşitli özelliklerini ortaya çıkarmanın mümkün olduğu kalıplaşmış bir dil malzemesidir (Şçerba, 2004: 26). Teorik çerçevede değerlendirildiğinde, metnin basit bir cümle dizisinden ziyade, içinde kelimelerin, ifadelerin, morfem ve fonemlerin olduğu bir tümce dizisi olduğu söylenebilir. Eğer metin, herhangi bir dil malzemesinin yazılı temsiliyse bu durumda dilbilimsel çalışmalarda söylemin eşanlamlısı olarak kullanılması da kısmen doğru kabul edilebilir (Gerşanova, 2018: 257).

Metin, birçok farklı disiplin araştırma konusu olması sebebiyle söylem bağlamındaki yeni anlamının daha açık bir biçimde ifade edilmesi gerekir. Rus dilbiliminde söylem, genellikle metin ve söylem çerçevesinde dilbilimsel ve sosyokültürel bileşenlerle birlikte ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, Krasnıh tarafından şu şekilde tanımlanır: "Söylem, bir sürecin ve sonucun kombinasyonu

olarak görülen hem dilsel hem de tümce üstü birimlere uygun biçimde ortaya çıkan sözlü bir konuşma ve düşünme faaliyetidir.” (2001: 20). Karasik ise metin ve söylem kavramlarını ele alırken, söylemin metni oluşturan sözcüklerle sınırlı olmadığı ayrıntısına dikkat çeker.

Modern dilbilimde söylem ve metin kavramları birbiriyle bağlantılı ancak belirli açılardan birbirinden ayrılan kavramlardır. Söylem ve metin ilişkisi hakkındaki tartışmalarda, söylemin metni anlamak için bir ön koşul olduğu düşünülmektedir. Modern metinler, üslup çerçevesine uymayan yeni bir düşünsel kurguyu temsil etmektedir. Bu da araştırma önceliklerinde, metinbilimsel analizden söylem analizine geçiş gibi bir değişikliği öngörmektedir. (Ostrovskaya ve Haçmafova, 2016: 101).

80’lerin sonunda söylem, metnin daha iyi anlaşılması için dil dışı faktörlerin (dünya görüşü, fikir, muhababın tutumu vb.) etkili olduğu bir karmaşık iletişimsel kavram olarak algılanmaya başlanır. Disiplinlerarası bir yönelimin parçası olarak söylem terimi, artık sadece anlambilim ve sözdizimi açısından değil, metnin alıcısıyla ilişkisini irdeleyen edimbilimsel yaklaşımla ele alınır. Uşakov’un “Dilbilimine Kısa Giriş” (*Краткое введение в науку о языке*), Şaykeviç’in “Dilbilimine Giriş” (*Введение в лингвистику*), Krotkov’un “Söylem Uygulamaları Araştırmalarının Metodolojik Problemleri” (*Методологические проблемы изучения дискурсных практик*), Jdanova’nın “Kimlik ve İletişim” (*Личность и коммуникация*) adlı çalışmaları bu bağlamda örnek oluşturabileceklerden birkaçıdır.

Günümüzde yapısındaki bütün dilbilimsel faktörler değerlendirildiğinde, edimbilimsel açıdan ele alınan *metin* terimi yerine, *söylem* kullanılmaktadır. Söylem teriminin uygulanma sahası, ortak edimbilimsel, sosyal ve psikolojik etkenlerle oluşturulan metinlerdir. Örneğin, politik söylemler, gazetecilik söylemleri, çevrecilik konulu söylemler ya da tartışma içerikli söylemler buna dahildir. V. İ. Karasik kurumsal söylemden bahsederken, “Konuşma eylemi edimini tanımlayanlar, belirli sosyal alanların temsilcileridir.” şeklinde belirtir. Söylem olgusu ve N. A. Kuripina’nın üstmetin olgusu bu anlamda benzerdir (Popova ve Sternin, 2005: 4).

Söylem ve metin çok yönlü terimlerdir. Birbirinin yerine kullanılması, somut bir anlamları olmaması gibi sebepler bu alanda araştırma yapan dilbilimcileri bu iki terimin birbirinden farkını ortaya koymaya yönelik gerekçe aramaya itmiştir. Söylem ve metin terimlerinin farklarını göstermeye yönelik Popova ve Sternin (2005: 4) tarafından oluşturulan tablo aşağıda yer almaktadır:

Söylem	Metin
Yazılı ve sözlü	Ağırlıklı olarak yazılı
Diyalog ve monolog	Ağırlıklı olarak monolog
Kapsam olarak sınırsız	Kapsam olarak sınırlı
Konuşma eylemleri arasında tutarlılık	Sözcükler ve cümlelerdeki yüzeysel tutarlılık
Sosyal gerçekliğe yönelim	Alaylı gerçekliği kendi kendine yönetme
Belirli bir iletişimsel görevi yoktur	Net bir pragmatik görevi vardır
Sözlü ve yazılı iletişim bileşenleri	Yazılı bakış açısının olması

Tablo 2: Söylem ve metin kavramlarının farkları

Yukarıda verilen tabloda söylem ve metin kavramlarının hangi açıdan birbirinden ayrıldığı ve genel özellikleri verilmiştir. Araştırmacıların yaptığı çıkarıma göre söylem ve metin kavramlarının belli başlı farkları olmasına rağmen, iki kavramın genel eğilimine bakıldığında net bir ayırım yapılamamaktadır. Söylem araştırmalarında konuşma eyleminde sosyo-kültürel özgüllük, söylem içeriğinin koşulluluğu ile sosyal ve iletişimsel faktörlere göre söylemin yapısı önem arz eder. Çünkü alıcı üzerindeki etkinin etkinliği daha önemlidir. Metin araştırmalarında ise metnin içeriği, iç yapısı, oluşum araçları ve metnin bütünlüğünü sağlayan unsurlar önemlidir (Popova ve Sternin, 2005: 5).

Metin ile karşılaştırıldığında söylem teriminin belirli etkenlere bağlı olarak daha sık tercih edildiği görülmektedir. Ye. S. Kubryakova ve O. V. Aleksandrova gibi Rus dilbilimciler söylem ve metin kavramlarını belli başlı kriterlere göre sınırlandırmaktadır. Bu ayırım aşağıdaki tabloda (Gorbaçev, 2003: 48) şu şekilde verilmiştir:

Söylem	Metin
İşlevsellik	Yapısalcılık
Dinamiklik	Statiklik
Güncellik	Sanal
Somutluk	Soyutluk
Gerçeklik	Biçimcilik

Tablo 3. Söylem ve metnin genel özellikleri

Bu özelliklere göre değerlendirecek olursak söylem işlevsel, dinamik, güncel, somut ve gerçek bir süreç olarak nitelendirilirken, metin yapısal, statik, sanal, soyut ve biçimsel bir ürün olarak nitelendirildiği sonucunu elde edebiliriz.

Metin, kuşkusuz herhangi bir söylemin temelidir. Ancak söylem kavramı metin kavramından anlamsal olarak daha geniş yer tutar. Konuşma eyleminin etkinliği ile ilgili olarak sadece belirli bir pragmatik amaç barındıran bir metnin etkinliğinden bahsetmek mümkündür (Popova ve Sternin, 2005: 5). Bu bağlamda metne pragmatik yaklaşımın önemli bir yönünü teşkil eden söz edimini¹ [Rus. Речевое воздействие] ele almak gerekir.

Söz edimi kuramı, muhatap üzerindeki kanıtlama, ikna etme, öneri, emir gibi konuşma etkilerini inceler. Söz edimi kuramında konuşmacının iletişimsel konumu da son derece önemlidir. Konuşmacının muhatapla ilişkisinden, muhatap üzerindeki etkisi ve otoritesinden konuşmacının iletişimsel konumu anlaşılmaktadır. İletişimsel konum, muhatap üzerindeki söz ediminde etkili olmakla birlikte farklı konuşma durumlarına ve konuşmanın gidişatına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Söz edimine bağlı olarak oluşturulan farklı metin türlerinin analizi, çağdaş iletişimsel dilbilimin araştırma nesnesidir ve güncelliğini hala korumaktadır (Popova ve Sternin, 2005: 7).

Söz ediminin alıcı üzerindeki etkinliğini anlamak için metnin özelliklerini ve insanlar tarafından tam anlamıyla nasıl değerlendirildiğini bilmek önemlidir. Söylenenin alıcıda etkili olmasını önemseyen konuşmacı neyi, nasıl söyleyeceği konusunda konuşma stratejileri

geliştirir. Metnin etkisi, dinleyici üzerinde konuşmacının üstünlük/dezavantaj, yükümlülük/sorumsuzluk ve nezaket derecesi ile bağlantılıdır. Örn., “Patatesi soy!” (*Почистить картошку!*), “Patatesi soyacak mısın?” (*Ты почистишь картошку?*), “Patatesi soymayacak mısın?” (*Ты не почистишь картошку?*) cümlelerini kıyasladığımızda bu göstergelerin metnin ‘nezaket’ sınırlarını ölçtüğünü görürüz (a.g.e. s. 6).

Metnin eylemsel olarak dinleyici için kabul edilebilirliği ve uygunluğu mutlak doğruluk ve kurallara uymaktan daha önemlidir. Bir talebin pragmatik anlamları, görünürde doğrudan istenenle ilgili olmayan sorularla ifade edilir. Örn.,

- Tuzluğa uzanabiliyor musunuz? (*Вы можете дотянуться до соли?*) (Verilen mesaj: Tuzu bana ver).
- Esiyor... (*Что-то дует...*) (Verilen mesaj: Pencereyi kapat).
- Yerinizden kalkmayacak mısınız? (*Вы не подвинитесь?*) (Verilen mesaj: Oturmama müsaade et).
- Televizyon bozuldu. (*Телевизор испортился.*) (Söyleyen eşiyse, verilen mesaj: Tamir et!) (a.g.e. s.6).

Yukarıda verilen örneklere baktığımızda söylenenle verilmek istenen mesaj arasında dolaylı bir anlatım olduğunu söyleyebiliriz. Talebin yerine getirilmesi için alt metin aracılığıyla kurulan cümle muhatap üzerinde fazlasıyla etkili olmaktadır.

Bir diyalogdaki edimin etkinliği şu şekilde belirlenir: Her konuşmacı farklı bir diyalogda etkileyen, konuşmanın etkisi katılımcılardan yalnızca birine tesir edebilir ya da her ikisini de etkileyebilir. Çok taraflı müzakerelerde ise konuşma, katılımcıların bir kısmı için etkili olabilmektedir. Etki kavramının başarılı sayılması katılımcıyı iletişime dahil etmeyle doğru orantılıdır. Söz ediminin etkisi, konuşanın hedefine ulaşması ve muhatabıyla münasebetinde bir denge (iletişimsel denge) kurabilmesidir. Böylelikle konuşmacı, muhatap olduğu kişiyle tartışmadan normal bir etkileşim içine girmiş olur. Bununla birlikte, iletişim hedefleri farklı olabilmektedir:

1. *Bilgilendirici*: Bilgilerinizi muhataba iletmek ve alındığına dair onay almak;
2. *Nesnel*: Bir şeyi kavramak, anlamak, iletişim kurulan kişinin tutumunu değiştirmek;
3. *İletişimsel*: Muhatapla belirli bir ilişki kurmak. Örneğin, temas kurmak, bunu geliştirmek, korumak, yeniden temas kurup sonlandırmak. İletişimsel amaçlar için selamlamak, tebrik etmek, şefkat göstermek, vedalaşmak, iltifat etmek vb. örnek verilebilir.

Konuşmacının iletişimsel konumu güçlü (patron işçisine karşı ya da büyük çocuk küçüğe karşı vs.) ya da zayıf (çocuk yetişkine karşı, çalışan müdüre karşı) olabilir. Konuşma sırasında kişinin iletişimsel konumu söz edimi kurallarına bağlı olarak güçlenebilmekte ya da muhatabın konumu zayıflatılabilmektedir (Aynı zamanda söz edimi kurallarını uygulayarak muhatapla iletişimde farklı konuşma eylemleri gerçekleştirilebilir) (Popova ve Sternin, 2005: 7).

Galperin’in metnin iletişimsel boyutu ile ilgili fikirleri bu bağlamda oldukça önemlidir. Dilbilimci içinde bilgi barındıran farklı metin türlerinin iletişimde oynadığı role dikkat çekmiştir. Bir taraftan dil sistemi tarafından önceden belirlenmiş bilgilendirici metinlerin tarafsız biçiminin, diğer taraftan stilistik açıdan sınıflandırılan edebî metinlerin doğrusal biçimi-

minin ayrımını yapar (1981: 30). Yazar bilginin içinde bulunduğu biçimin her türlü iletişimde önemli bir rol oynadığını, ancak edebî eserlerde biçimin genellikle özel bir içerik kazandığını vurgulamaktadır.

Sonuç

Söylem ve metin terimlerinin içeriği dikkate alındığında birçok yönden benzerlik gösterdiği ve bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabildiği ve aralarında belli başlı farklar olduğu sonucu elde edilmektedir. Her ne kadar söylem ve metin terimleri edebî çözümlemeler içeren çalışmalarda birbirinin yerine kullanılsa da iki terim de belli açılardan birbirinden ayrılmaktadır. Bu iki terim arasındaki temel fark, söylemin sözsüz iletişim de dahil olmak üzere dinamik bir dilsel iletişim davranışı içeren bir eylem oluşudur. Metin ise konuşma sürecinden ziyade yazılı bir kaynak olarak dilsel faaliyetin sonucu ve yazarın belli başlı özellikleriyle okura sunduğu özel bir çalışmasıdır.

Söylem, dil araştırmacıları tarafından dilin en üst birimi olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla kendi içinde gerek yapı gerekse de kültürel bağlamda özgün özellikleri bulunmaktadır. Sözdizimsel açıdan değerlendirmek gerekirse, söylemin cümle seviyesinin üstünde bir yapı olduğunu ve anlamsal bağlantı içinde olan iki ya da daha fazla cümle olduğu sonucunu elde edebiliriz.

Görüldüğü üzere, Rusya'da söylem alanı N. D. Arutyunova, V. G. Borbotko, V. İ. Karasik, YU. N. Karaulov, V. Çernyavskaya, G. Slışkin, A. A. Kibrik, M. L. Makarov, A. V. Olyaniç, YU. S. Stepanov gibi dilbilimcilerin çalışmalarıyla yıllar içinde belirli bir ivme kazanmıştır. Moskova Ekolü (V. İ. Tyupa) ve Volgograd Ekolü (N. D. Arutyunova) söylem alanının gelişimine katkı sağlayan okulların başında gelmektedir. Moskova Ekolü, söylemi iletişimsel bir olgu olarak görürken; Volgograd ekolünün söylemi dil dışı, pragmatik, sosyo-kültürel vb. faktörlerle birlikte tutarlı bir metin olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Moskova Ekolü söylemin *yaratıcı, göndergesel, alıcı* olmak üzere üç yönünü belirtilen; Volgograd Ekolü söylemin *iletişimsel ve bilişsel* yönüne vurgu yapmaktadır.

Metin, birçok dil kaynağından beslenir ve farklı türleriyle karşımıza çıkar. Bir dildeki metinler, belirli bir topluluk veya kültürün dil kullanımını yansıtan önemli bir göstergedir. Farklı metin türleri, edebî eserlerden resmî yazışmalara, bilimsel makalelerden medya haberlerine kadar geniş bir yelpazede varlığını sürdürür. Söylem ise dilin daha geniş bir iletişimsel sürecini ifade eder. Dolayısıyla söylemin metinden daha kapsamlı olduğu söylenebilir.

Söylem, dilbilgisel ve stilistik öğelerin yanı sıra sosyal, kültürel, psikolojik ve iletişimsel faktörlerin de etkili olduğu dilin konuşma ve yazma gibi farklı kullanım biçimlerini içerir. Söylem, iletişim amacıyla tasarlanan ve düzenlenen dilin kendine özgü düzensizliğini ortaya koymaya ve anlaşılabilirliğini çözmeye çalışır. Söylemin içeriği ve biçimi, iletişimdeki etkisini belirler.

Metin ve söylem, dilbilimde farklı düzeylerde ve amaçlarla kullanılan önemli kavramlardır. Dilbilimciler, bu kavramlar arasındaki farkları anlamak için çeşitli analiz yöntemleri kullanarak dilin karmaşık yapısını ve iletişimsel etkisini araştırmaya devam etmektedir. Türk

araştırmacıların çalışmalarında söylem kavramının dilbilimsel bağlamda tümce ötesi bir birim olduğu ve ideoloji, toplum, dil, kültür vs. unsurlardan etkiler barındıran bir terim olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Rus araştırmacıların tanımlamaları ile fikrî olarak örtüşmektedir. Ancak Rus araştırmacıların çalışmalarına bakıldığında söylemin sosyolojik faktörlere göre şekillendiği görüşüne ek olarak söylemin metin kavramıyla ilişkilendirilerek ele alındığı görülmektedir. Rus araştırmacılara göre edebî çözümlemelerde söylem ve metin birbirinin yerine kullanılabilir ancak söylem metinden anlamsal açıdan daha geniş yer kaplar. Bu çıkarımlar ve tanımlamalar dilbilimin önemli alanlarından birini oluşturan söylem kuramının teorik sorunlarına katkı sağlayacak niteliktedir.

Notlar

1. Bağdaşıklık, bir metni oluşturan unsurlar arasındaki anlam bütünlüğünü ifade eder. Yazının metin olmasını sağlayan, metin düzeyinde farklı biçimlerde görülebilen, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümüdür. Metin gelişigüzel cümleler dizisi değil, bağdaşık cümle dizilişleridir. Bu da metni oluşturan cümlelerin belli bir başlangıç ve son ile, kendi içinde bir bağıntı ve bütünlük oluşturması ile oluşur (bk. Günay, 2007: 71-74).
2. Söz edim kuramı, tümcelerin sadece yapısal birimler olmadığı aynı zamanda bir eylem olduğu fikrine dayanır. Bu kuram John Austin ve John Searle tarafından geliştirilmiştir. Söz edim kuramında sözcükler, söylenenlere, kullanıldıkları bağlama, dinleyen ve söyleyenin amacına, beklentilerine, varsayımlarına göre anlamlandırılmaktadır. Söz edimler doğrudan ya da dolaylı olabilmektedir. Bir sözcük dile getirilirken üç farklı eylemden birini önceler: Düz söz, edimsöz ve etkisöz. Düz söz, anlamlı bir sözcüğün üretilmesini içerir. Edimsöz, konuşucunun teşekkür etme, rica etme, reddetme, izin isteme gibi bir edimi hem de sözle gerçekleştirmesidir. Etkisöz, konuşucunun niye-tine bağlı olarak, alıcı üzerinde etki yapmaya yönelik edimdir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Gökmen ve Çağlayan Dilber, 2011: 44-60).

Yazarların makaleye katkı oranları

Bu makaledeki yazar %100 düzeyinde makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Contribution rates of authors to the article

The author in this article contributed to the 100% level of writing of the article.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi tarafından 2206E050 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Koordinasyon Birimine destekleri için teşekkür ederim.

Acknowledgments: This study was supported by Anadolu University Scientific Research Projects (BAP) Coordination Unit under project number 2206E050. Coordination Unit for their support thank you.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Akimova, E. N. (2016). Lingvistika teksta v diahronii i sinhronii. *Vestnik Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 15, No. 2, 7-17. <https://www.proquest.com/openview/91d59de427b1f0527714660f9c7e0303/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2049707> (Erişim tarihi: 18.07.2023)
- Arutyunova, N. D. (1990). *Diskurs*. LES.
- Bajenova, Ye. İ. (2018). Diskurs kak obyekt lingvističeskogo issledovaniya: printsipy postroyeniya diskursivnih obrazovaniy, analiz strukturno-semantičeskikh i grammatičeskikh svyazey v diskurse. *Obščeye i prikladnoye yazıkoznaniye*, № 3 (63), 23-30. <https://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-kak-obekt-lingvisticheskogo-issledovaniya-printsipy-postroyeniya-diskursivnyh-obrazovaniy-analiz-strukturno-semanticheskikh-i> (Erişim tarihi: 15.06.2023)
- Bezrukov, A. N. (2015). Differentsiatsiya teksta i diskursa s pozitsii sovremennoy lingvističeskoy teorii. *Obščeye voprosı izučeniya tekstov i diskursov*, 8-19. <https://istina.msu.ru/publications/article/19670459/> (Erişim tarihi: 05.03.2023)
- Borbotko, V. G. (1981). *Elementı teorii diskursa. Učebnoye posobiye*. ÇİGU.
- Figurovskiy, İ. A. (1974). Osnovniye napravleniya v issledovaniyah sintaksisa svyaznogo teksta. *Lingvistika teksta. Materialı naučnoy konf. Ç. II. M.: MGPIİYA im. M. Toreza*. 108-115.
- Galperin, İ. R. (1981). *Tekst kak obyekt lingvističeskogo issledovaniya*. Nauka.
- Gerşanova, A. F. (2018). O roli diskursivnih yedinitı v formirovanii kommunikativnoy kompetentsii pri obučenii russkomu yazıku kak inostrannomu. *Cross- Cultural Studies: Education and Science (CCS&ES)*, Volume 3, Issue III, 254-259.
- Gorbaçev, V. Ye. (2003). İssledovaniye diskursa v kontekste obučeniya leksike. *Vestnik TGU*, vıpusk 3(31), 47-55.
- Gökmen, S., ve Çağlayan dilber, N., (2011). Türkçe derslerinde söz edimlerin öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Dil Dergisi*, Sayı: 154, 44-60.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual.
- Günay, D. (2018). *Söylem çözümlemesi*. Papatyabilim.
- Greymas, A. J. (2004). *Strukturnaya semantika: poisk metoda*. (Çev. L. Ziminoy) M.: Akademičeskii Proyekt.
- Harris, Z. S. (1962). Discourse Analysis. *Language*, Vol. 28, No.1, 1-30.
- Hurmatullin, A. K. (2009). Ponyatiye diskursa v sovremennoy lingvistike. *Učeniye zapiski Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta, Gumanitarniye nauki*, Tom 151, kn. 6, 31-37. <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-diskursa-v-sovremennoy-lingvistike> (Erişim tarihi: 20.06.2023)
- Karasik, V. İ. (2002). *Yazıkovoy krug: ličnost, kontseptı, diskurs*. Peremena.
- Karaulov, YU. N. ve Petrov, V. V. (1989). Ot grammatiki teksta k kognitivnoy teorii diskursa / Van Dijk T. A. *Yazık. Poznaniye. Kommunikatsiya*, 5-11.
- Kibrik, A. A. (2003). *Analiz diskursa v kognitivnoy perspektive*. Dissertatsiya v vide naučnogo doklada, sostavlenaya na osnove opublikovannıh rabot, predstavlenaya k zaščite na soiskaniye uçenoy stepeni doktora filologičeskikh nauk, Rossiyskaya akademiya nauk institut yazıkoznaniya.
- Kocaman, A. (2009). *Söylem üzerine*. ODTÜ Yayıncılık.
- Kolşanskiy, G. V. (1976). Kommunikativnaya diskretnost yazıka. *Lingvistika teksta. Sb. Nauç trud*. 15-22.

- Krasnih, V. V. (2001). *Osnovi psiholingvistiki i teorii komunikatsii: Kurs leksii*. M.: Gnozis.
- Krasnih, V. V. (2003). "Svoy" sredi "çujih": mij ili realnost?. Gnozis.
- Makarov, M. L. (2003). *Osnovi teorii diskursa*. İTDGK "Gnozis".
- Ostrovskaya, T. A. ve Haçmafova, Z. R. (2016). Osnovniye napravleniya issledovaniya diskursa v sovremennoy lingvistike. *Yejekvartalnyy retsenziryemyy, referiryemy nauçnyy jurnal "Vestnik AGU"*, Vıpusk 2 (177), 99-105. <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-napravleniya-issledovaniya-diskursa-v-sovremennoy-lingvistike/viewer> (Erişim tarihi: 09.10.2022)
- Palek, B. (1978). Kross-referentsiya: k voprosu o gipersintaksise. *Novoye v zarubejnoj lingvistike*. Progress, 243-258.
- Popova, Z. D., ve Sternin, İ. A. (2005). Tekst, diskurs i problema effektivnosti komunikatsii. *Tekst. Diskurs. Kartina mira*. Voronej, 4-8.
- Romanov, A. A. (2005). K sootnořeniyu ponyatiy diskurs vs tekst v gumanitarnoy paradigme: obzor, otsenka i razmıřleniya. *Mir lingvistiki i komunikatsii: elektronny nauçnyy jurnal*, 119-128.
- Sözen, E. (2017). *Söylem- Belirsizlik, mübadele, bilgi/Güç Refleksitive*. Profil Kitap.
- Stepanov, YU. S. (1995). Alternativny mir, Diskurs, Fakt i printsip Priçinnosti. *Yazık i nauka kontsa XX veka*. Sb. Statey, pod. Red. YU. S. Stepanova. RGGU, 36-45.
- Şçerba, L. V. (1974a). *Yazıkovaya sistema i reçevaya deyatelnost*. İzd-vo "NAUKA".
- Şçerba, L. V. (1974b). *Prepodavaniye inostrannih yazıkov v sredney škole: obşç. voprosı metodiki / pod red. İ. V. Rahmanova*. Vıış. Şk.
- Turayeva, Z. Ya. (1986). *Lingvistika teksta*. Prosveřçeniye.
- van Dijk T. A. (2006). Discourse, context and cognition. *Discourse studies*, Vol 8 (1), 159-177.
- Zvegintsev, V. A. (1976). *Predlojeniye i ego otnoşeniye k yazıku i reçi*. İzd-vo MGU.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).